

Twee kinderen van NSB'ers brengen de Hitlergroet bij een op de muur geschilderde wolfsangel. Dit teken was een herkenningsteken voor onder andere de SS, de Nederlandse Landstorm, de NSB en de Nederlandse Arbeidersdienst. BEELDBANK W02 - NIOD

Schadelijke stilte

COLLABORATIE EN OUDERSCHAP

Bram Enning trekt in zijn boek *Spreken over fout* een duidelijke conclusie: het is geen taboe meer om over de problematiek van kinderen van zogenoemde 'foute ouders' te spreken. Toch ervaren deze kinderen dat zelf vaak heel anders. Hoe valt te verklaren dat zij zich nog vaak weinig erkend voelen, ondanks verschillende publicaties over dit onderwerp? Psycholoog Carol van Nijnatten ontleedt de problematiek vanuit zijn kijk op de ontwikkeling van kinderen en de relatie met hun ouders.

Vlak na de oorlog werd aangenomen dat collaborateurs slechte ouders waren en dat de opvoeding hen daarom beter uit handen kon worden ge-

genomen. Kinderen van NSB'ers werden in pleeggezinnen en internaten geplaatst. Toen later bleek dat de meerderheid van de Nederlanders allesbehalve heldhaftig was geweest, werd het oordeel over NSB'ers milder en werden kinderen al snel bij hun moeder of ouders teruggeplaatst. Zelfs kinderen van oorlogsslachtoffers

CAROL VAN NIJNATTEN

konden het opbrengen te zeggen dat kinderen van collaborateurs een zware last van hun ouders meedroegen zonder dat zij daarop invloed hadden gehad. Hoe is die last te verklaren?

Afwijzing

Achter de term 'kinderen van collaborateurs' gaat bepaald geen homogene groep schuil. Als ouders gingen collaborateurs op verschillende manieren om met hun kinderen én hun verleden. Sommigen toonden berouw, anderen voelden zich onterecht beschuldigd, weer anderen deden er het zwijgen toe. En waar sommige ouders hun kinderen er zo veel mogelijk buiten probeerden te houden, betrokken anderen hun kinderen onbewust of bewust bij hun eigen besognes. Er waren zelfs kinderen die medeschuldig werden verklaard door hun ouders. Ook werden kinderen op verschillende wijzen getroffen door de strafmaatregelen tegen hun ouders. Zo maakte het nogal wat uit of kinderen na de internering van de ouders in een inrichting geplaatst werden of bijvoorbeeld bij familie werden ondergebracht.

Voorafgaande aan de bevrijding waren de ervaringen van kinderen van NSB-ers trouwens eveneens divers. Sommige kinderen hadden gelukkige jeugdijaren met hun ouders. Niet alleen deden die ouders het in de ogen van de bezetter goed. In enkele gevallen genoten ouders en kinderen ook privileges. In hun belevingswereld hadden de kinderen dus alle redenen om trots te zijn. Enkele verhalen in het boek van Enning getuigen bijvoorbeeld van dergelijke positieve herinneringen, al zijn de meeste verhalen negatief.

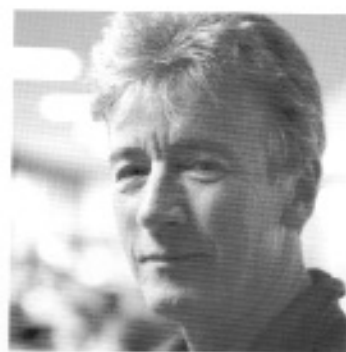
Eén naoorlogse ervaring delen alle kinderen van collaborateurs. Elk kind maakte mee dat het gedrag van zijn of haar ouders op heftige wijze werd afgewezen. Alle ouders hadden in de ogen van de meeste anderen iets vreselijk verkeerd gedaan. In veel gevallen leidde dat ertoe dat geheimzinnig werd gedaan over het verleden, zowel tussen ouders en kinderen als ten opzichte van

anderen. In contacten met de buitenwereld voerde achterdochtigheid de boventoon. Het leek maar het beste te zwijgen.

Menselijke propties

De zwijgzaamheid en de geheimzinnigheid rondom hun achtergrond vormden misschien wel het grootste probleem voor kinderen van NSB'ers. Lang leek het of niet gepraat mocht worden over wat hen was overkomen. Ouders praatten niet en ook de kinderen mochten geen verhalen over de oorlogsperiode vertellen of vragen stellen. Door het gebod te zwijgen, werd het hen onmogelijk gemaakt om het gedrag van hun ouders door voldoende inzicht te begrijpen. Kinderen wisten dat er iets heel ergs was in de familie, maar ontbeerden de instrumenten om daarover hardop na te denken en hun ideeën te toetsen aan die van anderen.

Waarom kan zwijgen schadelijk zijn voor kinderen? Dat heeft te maken met het belang van communicatie tussen ouder en kind. Een open en oprechte communicatie met kinderen over wat hen aangaat, is van cruciaal belang voor een voorspoedige ontwikkeling. Als het goed is, praten ouders van jongs af aan met hun kinderen en verwoor-

Carol van Nijnatten is ontwikkelingspsycholoog en universitair hoofddocent bij Algemene Sociale Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht. In 1986 promoveerde hij op het proefschrift *Moeder Justina en haar kinderen. De ontwikkeling van het psychoïndisch complex in de kinderbescherming*. Van 2004-2009 was hij bijzonder hoogleraar maatschappelijk werk aan de Radboud Universiteit. Zijn huidige onderzoeksterrein is de gespreksvoering tussen professionals en (minderjarige) cliënten in de jeugdzorg. In 2010 verscheen bij Policy Press Children's Agency, *Children's Welfare. A dialogical approach to child development, policy and practice*.

den zo wat er om hen heen gebeurt en waarom de dingen gaan zoals ze gaan. Ouders communiceren al met hun baby's als zij nog geen woorden kunnen uitspreken. "Heb jij misschien honger? Nou, dan gaat papa even je flesje maken." Alleen al het feit dat mensen in wie het kind vertrouwen stelt de zaken van het leven onder woorden kunnen brengen, is troostend, omdat het ongrijpbare en het onbegrijpelijke van het bestaan tot menselijke proporties worden teruggebracht. Uit de communicatie met de ouders kan het kind bovendien opmaken dat het een eigen plek heeft in het leven van degenen die tegen hem of haar praten.

De ouders die gecollaboreerd hadden, praatten over het algemeen juist niet met hun kinderen over hun leven en hun blik op de wereld. Ze lieten, uit schaamte of uit onkunde, de kinderen in het duister omtrent hun eigen verleden. Daardoor bleef de werkelijkheid ongrijp-

Kinderen van NSB-ers werden na de oorlog overal in Nederland in tehuizen ondergebracht, onder meer in Huize St. Pieter in Maastricht. BEELDBANK WOI - NIO

baar en onbegrijpelijk voor deze kinderen.

Ook op een andere manier is zwijgen schadelijk. Kinderen ontwikkelen hun individualiteit door zich uit te spreken. Sterker nog: met behulp van de taal en de betekenissen die daaraan zijn gekoppeld, organiseren kinderen (net zoals grote mensen) hun leven. Als ouders openhartig zijn en de positie van hun kind naar eer en geweten kunnen benoemen en onzekerheden en angsten van het kind niet maskeren, krijgt het kind ook woorden aangereikt waarmee het grip kan krijgen op zijn of haar leven, het kan duiden en er richting aan kan geven. Er zijn talloze voorbeelden te geven van situaties waarin ouders daarin niet slagen – ook buiten het 'foute-ouders'-domein. Ouders die snel uit de crèche wegglijpen als het kind de aandacht op iets anders heeft, vergeten het kind de woorden mee te geven waarmee het de dag kan doorkomen. Ouders die verzwijgen dat zij gaan scheiden omdat hun kinderen het toch al zo moeilijk hebben, frustreren de pogingen van het kind te begrijpen wat het toch al aanvoelde. Ouders die hun kinderen niets vertellen over een belast verleden dat er wel is, geven hun kinderen geen basis mee om de maatschappij tegemoet te treden.

Leugens

Zwijgen over een belast verleden lijkt misschien iets anders dan liegen, maar in feite komt het op hetzelfde neer, omdat dat verleden in feite ontkend wordt terwijl het er wel was. Hoe schadelijk dat is, verwoordde de Franse psychiater en psychoanalytica Françoise Dolto als volgt: "Ce qui traumatise, c'est le mensonge." Het is niet zozeer de pijnlijke gebeurtenis die traumatiserend is, maar de leugens daarover. Dat geldt niet alleen voor het individu, maar ook voor de samenleving: antropoloog Van Donselaar stelt in *Spreken over fout* dat de leugen (geschiedvervalsing) geen fundament is voor toekomstige samenlevingen.² De taal geeft het kind de mogelijkheid zich als een rationeel wezen te

Bij de arrestatie van hun ouders werden de kinderen van NSB'ers vlak na de bevrijding door de Binnenlandse Strijdkrachten uit huis gehaald. BEELDBANK IND3 - NIOD

gedragen, maar dat kan alleen op voorwaarde dat de taal en informatie die het tot zijn beschikking heeft kloppen en een authentieke beschrijving vormen van wat relevant is in zijn of haar leven. De waarheid mag nog zo onwelgevallig zijn, deze is altijd beter dan de onzekerheid niet te weten in welke positie men zich bevindt en hoe het leven aan te pakken.

Dat dit maar al te vaak niet goed is gegaan in gezinnen waarvan de ouders een collaboratieverleden hebben, blijkt uit het boek van Enning. De meeste ouders waren niet in staat om open en eerlijk te praten over de moeilijke geschiedenis. Ze presenteerden de waarheid omfloerst en verhuuld of logen er simpelweg over. Veel van het verdriet van kinderen van collaborateurs kan worden toegeschreven aan het gebod te zwijgen en het verbod om de moeilijke werkelijkheid onder ogen te zien. Daardoor werd het de kinderen uitermate moeilijk gemaakt om verstandig met hun bijzondere maatschappelijke positie om te gaan, hun eigen pad te gaan en zich los te maken van de beladen geschiedenis.

NOTEN

1. Françoise Dolto, *Les étapes majeures de l'enfance*. Paris: Gallimard, 1994, p. 90.
2. Bram Enning, *Spoken over fout*. Amsterdam: Balans, 2014, p. 153.

'Foute ouders'

Vaak wordt er gesproken over 'foute ouders'. Bij die term zou ik kanttekeningen willen plaatsen. NSB'ers streefden idealen na, ook al bleken deze achteraf abject in de ogen van de meerderheid van de bevolking. De weg die zij kozen in hun leven, kozen zij ook voor hun kinderen. Dat is onontkoombaar: ouders kunnen niet anders dan hun kinderen meenemen in wat zij denken dat het goede leven is. Misschien konden NSB'ers vermoeden dat hun keuze om te collaboreren nadelig voor hun kinderen zou kunnen uitpakken. Maar geldt dat niet voor alle ouders die maatschappelijke idealen nastreven als deze weerstand ondervinden?

NSB'ers waren in de ogen van velen fout omdat zij hun geluk nastreefden ten koste van anderen en omdat veel van hun idealen van bedenkelijke aard waren. Maar waren zij daarom ook foute ouders? Dat zou betekenen dat collaboratie automatisch leidt tot slecht ouderschap, terwijl collaborateurs uitstekende en liefhebbende ouders kunnen zijn geweest. Enkele kinderen van NSB'ers verhalen ook daarover in het boek van Enning. 'Foute ouders' is daarom een foute term. Hoe kunnen kinderen van collaborateurs zich anders ooit erkend voelen?

SPREKEN OVER FOUT

Bram Enning, *Spoken over fout*, Amsterdam: Balans, 2014, ISBN 9789460037016
€ 10,00

KORT EN BONDIG OVER SPREKEN OVER FOUT

BREED	●●●●●●●	SPECIALISTISCH
PRAKTISCH	●●	THEORETISCH
VISUEEL	●●●●●●●	TEKSTUEEL
DUN BOEKJE	●●●	DIKKE PIL
NACHTKASTJE	●●●●	BUREAU